

VASKOR GRÉTA

ÁLTALÁNOS MESÉK

MESEBELI SEGÍTŐK – SEGÍTŐ MESÉK

Vaskor Gréta

TÁLTOSMESÉK

Mesebeli segítők – segítő mesék

MÓRA KÖNYVKIADÓ

Tartalom

Előszó	7
Táltosmesék	9
Ki és mi lehet az a táltos?	10
Segítők	11
Szimbólumok	13
Táltoserejű állatok	18
Mi lehet táltos?	19
Táltosnak nevezik, mégsem az	19
Nem minden ló táltos... ..	22
Varázsmesék táltos lovai	23
Nem minden táltos segítő ló... ..	26
Nők és táltosok	30
Mesés ellenfelek – mesés segítők	33
Szarvasok és sasok	34
Szarvas	34
Sas	38
Ellenfélből segítő	40
Farkas	41
Sárkány	43
Bikák, bivalyok, tehenek – és lovak	45
Kivételek, amelyek erősítik... ..	49
Lovak, akik menekítenek	51
Hogyan segít a táltos?	53
Tehenek, bikák, juhok különleges feladatai	59

Táltoskereső, táltosfelismerő	61
Mikor?	61
Táltosrendszerező	63
Életszakaszok, érettség szerinti felosztás	64
Hol található a táltos?	65
A táltos ereje	84
Táltosnemzetségek	88
Meddig tart a hős és a táltos kapcsolata?	89
Belső és külső táltosaink	90
 Mesegyűjtemény	 93
Mesenyitogató kérdések	94
A királyfi meg a Veres vitéz	95
A fekete ló	99
A pelikánmadár	104
Vas Laci	112
A Napnyugati király leánya	122
Kié a táltos ló?	128
Villási, a táltos fiú	132
A táltos	159
A csudaparipa	163
A Tizenkettedik fiú	169
A táltos kanca és a libapásztorleány	178
A csodálatos patkányfarok	190
A sárból gyúrt leány meg a világhíres vitéz	194
A tengerlépő cipő	201
Háncsvirág	206
Veres tehén	217
Péterke	221
A csikó és a lány	230
A Nap leánya	235
Mese Iván cárevicsről, a tűzmadárról és a szürke farkasról	241
A párjavesztett király	251
 Felhasznált irodalom	 256

Előszó

Milyen kötetet tart az Olvasó a kezében? Mesegyűjteményt? Módszertani rendszerezést és áttekintést? Mesefejtést? Szimbólumnyitogatót? Az önismeretet és a saját megélést és kapcsolódást segítő kérdések gyűjteményét? Mind igaz egyszerre!

A kötetet forgathatjuk mesegyűjteményként, mert különleges, speciális szempontrendszer szerint összeállított mesék várják benne a táltosok és gazdáik világa iránt érdeklődőket. Találunk benne áttekintést és rendszerezést, melyek segítségével a taltosmesék világa egészen új szempontok szerint mutatkozik meg – mindez segíthet a mesék megértésében, mélyebb rétegeik kibontásában. A szimbólumokra való ráismerés, a mesei képek újabb gondolati ajtókat nyithatnak meg, ami nemcsak a mesék megértéséhez segíthet hozzá, hanem ahhoz is, hogy megfigyeljük és azonosítsuk a történetek olvasása közben megjelenő érzések és testérzetek jelentőségét.

Az olvasás élményét kiemelt szövegek teszik még izgalmasabbá: a *Mesekérdések* és a *Szimbólumnyitogatók* saját élményt és megélést aktívalnak, és további, akár saját önismereti munkára hívó feladatot adnak. A kötet nemcsak olvasnivalót kínál, hanem gondolkozni hív. A kérdésekkel, fókuszokkal, megfejtésekkel elindít egy belső úton, amely közelebb visz a mesékhez – és akár önmagunkhoz.

A könyv egyszerre szól szakemberekhez – pedagógusokhoz és mesékkel, történetekkel dolgozó pszichológusokhoz, segítőkhez –, az önismeret és a történetek iránt érdeklődőkhöz, keresőkhöz és kutatókhoz. Szól a szülőkhöz is, akik szeretnék értőbben és tudatosabban kiválasztani azokat a meséket, történeteket, amelyeket a gyermeküknek elmesélnek.

A mesék módszertani rendszerezése, áttekintése segíti a megfelelő mese kiválasztását az önismereti és terápiás folyamatokhoz, illetve a mesei fókusz megtalálását; a segítő, terápiás folyamatban pedig akár mesei sorvezetőként is szolgálhat.

Ajánlom ezeket a meséket azoknak felnőtteknek, akik éppen egy új nagy életpróba előtt állnak, de ajánlom az útkeresőnek is, és az új, kihívások-

kal teli életszakaszban útnak indulóknak, illetve azoknak, akik keresik magukban a belső tüzet, az erőt. Ugyancsak figyelmébe ajánlom e történeteket azoknak a szülőknek, akik jól és okos szívvel szeretnék segíteni a gyermeküket, hogy biztos léptekkel haladjanak saját életútjukon. Szólnak e mesék azoknak a pedagógusoknak is, akik a történetek erejével kísérik a gyermekeket, és szólnak a segítőknek, tanítva a jól segítség tudományát.

A táltosmesék találkozásra hívnak egy univerzális segítővel, a táltossal. E mesék segítségével tanulhatjuk és megélhetjük a kapcsolódás megtartó erejét, és azt, hogy külső és belső világunkban megannyi akadály és ellenfél létezik, de mindezek legyőzhetők, ha aktivizáljuk és megéljük ezt a komplex belső segítőerőt.

A mesegyűjteményben a megértést és a felhasználást segítő kifejtések, fókuszkérdések segítik a történetekkel dolgozó szakemberek, segítők, pedagógusok, szülők meseválasztását, és a mesékkal való kapcsolódást és munkát.

Induljunk! Hogyan repülünk? Mint a gondolat, és úgy, hogy se bened, se bennem kár ne essék...

A szerző

Táltosmesék

Táltosok: Napparipák, Hollólovak és Csudaparipák... Varázsos, rendkívüli tulajdonságokkal bíró mesei segítők, akik nem mindig lovak, paripák, hanem lehetnek farkasok, vagy éppen jávorszarvasok, tehenek, bikák, kecskék. Bölcsek és fenségesek, és a gondolatnál is sebesebben célt érnek. A mese hőse nélkülük nem tudná megtalálni az élet vizét, nem hozná el a boldogságot jelentő aranymadarat, nem szabadítaná ki a sárkány fogásából a Napot, a Holdat, a csillagokat, a legszebbet, a királykisasszonyt, és nem találná meg méltó párját és saját helyét a világban. Vajon kik ők? Milyen erőt képviselnek? Hogyan lehet aktivizálni őket? Hogyan segítenek?

A táltosok hatalmas, univerzális mesei segítők, akik valami nagyon fontos és nélkülözhetetlen segítőerőt képviselnek. Ezt jelzi az is, hogy sok nép meséjében megtalálhatóak. Talán nem véletlenül, hiszen amit szimbolizálnak, amilyen minőséget hívnak, azt mutatja, hogy milyen egyetemes erőt és tudást reprezentálnak a mesékben. Emellett a mese hallgatóiban is megmozdítanak valami mélyen lévő, egyszerre ismerőst és ismeretlent. Valamit, ami a kollektív és a személyes tudattalan tartalmakhoz kapcsol, az üzen általa, így tudatosítja az ezekben rejlő, talán időtlen idők óta szunnyadó erőforrásokat.

Mesebeli és egyben belső utazásra hívlak a táltosok birodalmába: a mese ott él és történik bennünk, meséli az örök történetet, az egyszer volt, hol nem voltat most és itt, a jelenben. Sűrített képeivel cselekvésre ösztönöz és üzen: lehet, hogy a belső fényt, a meleget, az életet éppen fogva tartja egy hatalmas, pusztító és mindent elnyelő „sárkányerő”. Nekünk pedig meg kell találni és kiszabadítani elrabolt „királylányainkat”, a sugárzó erőnket, s ebben ki lenne jobb segítő, mint a bennünk rejtőző táltoserő? Mert ez ott él bennünk, lehet, hogy hosszú évek óta arra várva, hogy emlékezzünk rá, végre felébresszük, hogy parázssal etessük vagy tisztára mossuk, azért, hogy újra szárnyalhassunk, semlegesítsük és kiiktassuk pusztító sárkányainkat, a megkötő boszorkányerőket, hogy az Élet folyhasson a maga rendjében, teljes erejében.

Ki és mi lehet az a táltos?

A táltos bűbajos, garabonciás, mindentudó csodaember, látó, varázstudománnyal bíró személy: „...a magyar néphit felsőbbrendű lényekkel érintkező, varázshatalmú személye, a szibériai sámán megfelelője”.¹

A szó első előfordulása messzi múltunkba hív, 1211-ben egy tihanyi apátsági összeírásban jelenik meg először, majd később is többször említik az oklevelek személyekre, emberekre vonatkoztatva, bűbajos, garabonciás, mindentudó csodaember jelentésben.² A *Magyar Etimológiai Szótár* szerint: „A »tált« alapszava ősi örökség az ugor korból: vogul *túlt* ('könnyűszerrel'), osztják *tolten* ('varázserővel'), *tolt* ('láz'). A magyar szó denominális -s képzővel alakult, eredeti jelentése 'varázserővel bíró' lehetett.”³

A *Magyar néprajzi lexikon*⁴ szócikke alapján összefoglalva: a táltos kiválasztott, jellel született (föls csonttal, foggal, burokban született), világok között járó, természetfeletti erővel bíró, gyógyító, lélekvezető és emberfeletti feladatokat megoldó férfi vagy nő a magyar hitvilágban. Varázserejét, tudását és képességeit nem öncélúan, saját magáért, hanem egy közösség érdekében, védelmében használja, e közösség segítője és gyógyítója, akár szellemi vezetője is. Maga a szó is meghívja bennünk a következő jelentéseket: gyógyító, szellemi vezető, világok között járó, varázstudománnyal bíró személy.

Azonban a népmesékben nem csak a mindentudó, varázsos képességekkel rendelkező embereket (táltos fiak, táltos királylányok) hívják táltosnak, ugyanez a különleges állatsegítők neve is. De hogyan került át rájuk ez a megnevezés? Hogyan kapcsolódott össze a táltos (ember) kifejezés a különleges állatsegítő megnevezésével? Hogyan lett jelző a főnévből? Talán pont az előbb említett táltosképességek miatt: a varázserő, a lélekkísérés, a jövőbe látás, az emberfeletti feladatok megoldása veze-

1 Hoppál Mihály – Jankovics Marcell – Nagy András – Szemadám György: *Jelképtár*. Helikon Kiadó, Budapest, 1997, 211. o.

2 Pais Dezső: *A magyar ősvallás nyelvi emlékeiből*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975.

3 Arcanum/Magyar Etimológia szótár. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-etimologiai-szotar-F14D3/t-F4015/taltos-F4054/> (Letöltés dátuma: 2024. 06. 20.).

4 Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar néprajzi lexikon* 5. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982.

tett oda, hogy néhány mesebeli segítőt táltosnak nevezzünk. Ezek az állatsegítők ugyanis pontosan ezeket a képességeket képviselik a mesékben: „Ezekben a mesékben sűrűsödik leginkább a táltosra vonatkozó képzet, itt látható leginkább, milyen hiedelem kapcsolódik a táltoshoz. Ezek a mesék azonban arra is rámutatnak, hogy a táltos ló és a táltos ember képzet nem két különböző, egymástól elválasztódó fogalom, hanem igen sokban szervesen összekapcsolódik! A táltos és táltos ló együttesen képes valamit végrehajtani, a mesei cselekményt végigjátszani. Számos esetben a táltos ló és táltos ember tulajdonsága, képessége felcserélődik. A táltos akár ember, akár állat alakú, a jövőbe lát. Tudja alakját változtatni, és ritkábban újjáéledésre is képes.”⁵

Segítők

Segítők nélkül nem megy! – tanítják a mesék. Az életben – így a mesékben is – akadályok, ellenfelek és ellenségek várnak, vagy épp nincs (még) elegendő tudás, hogyan lehet továbblépni a saját életúton, vagy egy következő életszakasz korábban nem tapasztalt kihívásokat ad.

Mit lehet ilyenkor tenni? Rátalálni, meghívni, elfogadni egy nagyobb tudást, tapasztalatot, kapcsolódni vele: a mesékben ezt az erőt a segítők képviselik. A mese hőse nem egyedül éri el a célját, nem egyedül győzi le a pusztító és akadályozó erőket, hanem segítők kísérik az útját. Nem kell mindent tudni, hiszen van lehetőség tanulni, integrálni új erőket, működésmódokat! A mesei történetek azt tanítják, hogy segítők kapcsolódáson keresztül juthatunk el a célhoz. A mesei segítők tanácsot ad és utat mutat, más erővel és minőséggel, más tapasztalattal és tudással, vagy más nézőpontból néz rá a megoldandó feladatra, mint ahogy a mese hőse addig tette vagy tudta. A segítők támogat a jelenlétével, ami szintén megerősítő, mert a mesehős átélheti, hogy nincs egyedül. Létezik olyan bölcs tanácsadó, aki ismeri és érti a nagyobb összefüggéseket: képvisel egy ren-

5 Kriza Ildikó: A „táltos” a „táltos fiú” mesetípusban és e képzethiedelem-mondai vonatkozásai. *Néprajzi közlemények*, 9. évfolyam, 1. szám, 76. oldal (Budapest, 1964). https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_NEPR_Nk_09_1/?pg=84&layout=s (Letöltés dátuma: 2024. 06. 20.).

det vagy igazodási pontot, és érzékeli akár a jövő cselekvési lehetőségeit és kihívásait is. Mindez nagy biztonságot ad, és biztonságban lenni, érezni, hogy nem vagyunk egyedül, már önmagában rendező, stabilizáló erő, ami nagyban segíti, hogy könnyebb legyen megoldani az életfeladatokat, és ne vesszünk el a félelmek, a bizonytalanság, a tehetetlenség útvesztőjében.

Mit tesz még egy segítő? Gyakori, hogy erővel tölti fel az úton lévőket, meg lehet pihenni nála, védelmet ad (*Egyél, igyál, pihenj meg nálam...*). Mindez nagyon fontos, pedig sokszor nem is kap elég hangsúlyt: megállni, rendeződni, táplálékot kapni, segít abban, hogy sokkal szabályozottabban küzdjünk meg az előttünk álló feladattal, kihívással. Ez a fajta megállás ugyanis lehetőséget teremt, hogy ne a menekülés, a harc, vagy a lefagyás „eszköztárával” reagáljunk. Rohanva, kapkodva nem érünk célt: jó megállni egy biztonságos helyen, és ott megpihenni, mert ez is a folyamat része, és ezek a mesebeli öregasszonyok és emberek éppen ezt a tudást képviselik.

Előfordul az is, hogy a segítő a közvetítő szerepét kapja, ő tolmácsolja a kérdést a hatalmas éltető, de egyben pusztító erők felé. A Nap, Hold, Szél, az Ördög stb. anyja elbűjtatja a mesehőst, és ő maga, tudva, hogyan kapcsolódjon a veszélyes, hatalmas erőhöz, teszi fel mindazokat a kérdéseket, melyek szükségesek a továbbhaladáshoz, a probléma megoldásához.

A segítő olyan erőket tud aktivizálni, melyek korábban nem voltak elérhetőek, vagy használatuk nem volt tudatos. (*Adok neked egy szőrszálat, ha ráfújsz, ott termék és segíték, vagy épp azzá az állaterővé válsz, amit az a szőrszál képvisel.*) Így rókák, egerek, hangyák, szünnyogok, oroszlánok, sólymok stb. segítik a mesehős útját, hogy az elemek, a víz, a föld, a levegő és a tűz erejével, vagy ezekben a terekben tudjanak működni, és megküzdeni az akadályozó erőkkal.

Néha a segítő az, aki kijelöli a célt és az irányt, hogy a mese hősenek merre kell indulnia, vagy épp menekülnie (*erre menj, indulnod kell, ezt keresd, erre figyelj* – hangzik el sokszor a mesében), és az is lehetséges, hogy a mese hőse helyett cselekszik, helyette végez el feladatot.

Különösen izgalmas, amikor a segítő nem ember, például egy bölcs öregasszony vagy próbára tévő koldus, hanem állaterő és állatforma kép-

viseli! A mesékben sokszor szerepelnek állatok, néha egyszerű dramaturgiai elemként, például madarak szállnak a levegőben, egy gazdag parasztnak sok állata van, vagy libát őriz a lány. A mesékben szereplő állatok lehetnek jelzősűrítmények is, mint amikor a legénynek egy kígyótól hemzsegő földet kell felszántania, vagy egy csúszómászókkal borított területen kell átkelnie, azaz nem azt mondják, hogy veszélyes terület, hanem például azt, hogy kígyóktól hemzsegő. Ezekben az esetekben a mesehősnek lehet ugyan dolga ezekkel az állati minőségekkel, mégsem válik személyessé a kapcsolódásuk. Más mesebeli állatokkal azonban éppen ellenkezőleg: a kapcsolat személyessé válik, a mesehősnek „dolga lesz” az állat által képviselt erővel, működésmóddal. Talán éppen ez az erő, tudás, megküzdési mód hiányzik a működéséből, hogy elérje a célját, talán éppen ezt az erőt kell aktivizálnia. Így lesznek az állatsegítők a mesékben. *Találd meg magadban ezt az erőt, és használd!* – szól az üzenet.

Az sem ritka, hogy az állat valamilyen akadályt, ellenfelet képvisel, és a mesehősnek ezzel kell megküzdenie, ezt a működésmódot kell hatástalanítani. Sárkányok, medvék, kígyók és vasfejű farkasok, vascsőrű és -karmú madarak jelentenek kihívást és veszélyt a mesékben. *Küzdj meg vele, hatástalanítsd az erejét!* – ezeknek a történeteknek ez az üzenete.

Hogyan adnak a mesebeli állatok többletjelentést, vagy visznek más megéléshez, nyitnak meg más szinteket, mint a mesékben szereplő emberek? Segítek, hogyan kapcsolódjunk az állatszimbólumok világához!

Szimbólumok

A mesékben rengeteg szimbólum, sűrített jel segíti, hogy képek, s ehhez kapcsolódó érzések, érzetek szülessenek. Lényünk egy része nem a logika, az ok-okozat alapján működik, hanem a képek, szimbólumok révén jut el hozzá az üzenet, az mozdítja meg: „Számptalan dolog az emberi megértésen túl található, így állandóan szimbolikus fogalmakat kell használnunk ahhoz, hogy olyasmiket mutassunk be, amit nem tudunk meghatározni, vagy teljes mértékben felfogni.”⁶

6 Carl Gustav Jung: *Az ember és szimbólumai*. Göncöl Kiadó, Budapest, 2000.

A szimbólum túlmutat önmagán, és „hidat képez a tudattalan és a tudat között”⁷. A szimbólum egy automatikus asszociációs folyamatot indít el, és ez a folyamat nem csak kognitív szinten jelenik meg, a képeknek érzelmi töltésük is lesz. Állat, növény, tárgy, mozdulat, fogalom, szín és szám, irány, napszak és idő, hely – a teljesség igénye nélkül – egyaránt válhat szimbólummá. A mese így, szimbólumain keresztül (is) hat a tudattalan tartalmára, mozdítja azt, és az így hozzáférhetővé váló tartalom pszichés energiát szabadíthat fel. (Fontos megjegyezni, hogy a mese nem csak szimbólumok által hat a tudattalanra: szerkezete, felépítése, az ismétlések, fokozások alapján is alkalmas erre, illetve azáltal, hogy egységes rendbe szerkesztett narratíva.)

Következzen néhány gyakorlat, hogy ne csak megértsük, és gondolkodjunk a szimbólumokban rejlő erőről, hanem kapcsolódjunk hozzá, és éljük is át.

MESEKÉRDÉSEK

Milyen szimbólum mutatná meg most legjobban azt, hogy vagy jelen, mi rejlik benned?

Állat:

Növény:

Mozgásforma:

Hang:

Milyen asszociációid jelennek meg, ha átgondolod, „összeolvasod” a válaszaidat? Milyen többletinformációt ad mindez ahhoz képest, mint ha csak egy melléknévvel, igével jellemeznéd magad?

Ha túlságosan nehéz, sötét, ijesztő, ahová ez a gondolat visz, keress egy mesei segítőt, idézd fel, kapcsolódj vele, és figyeld meg, hogyan hat rád mindez!

7 Antalfai Márta: *A női lélek útja mondákban és mesékben*. Wesley János Lelkészképző Főiskola, Budapest, 2011.

Hogyan születik egy állatszimbólum? Mik lehetnek a gyökerei egy szimbólum jelentésrétegeinek? Mi alapján lesz egy állat, tárgy, növény – és még sorolhatnánk – például a ciklikusság, az újjászületés szimbóluma, és mi alapján a pusztulás, a halál, vagy éppen a káosz? Mi alapján a növekedés, és mi alapján a bomlás? A gyorsulás vagy épp a lefagyás? A befogadás és a behatolás? A rendeződés és a káosz?

Izgalmas kérdések, és képtelenség mindenre kiterjedően válaszolni rájuk! Egy szál biztosan a történelem előtti időkbe visz, a világ, az élet teremtéséig, a törzsi állatöskig, a végtelen, a megismerhetetlen tudattalan óceánjáig. Viszont az is biztos, hogy nem lehet eltekinteni azoktól a formai, használati, élettani, biológiai jellemzőktől, melyekkel maga az állat (növény, tárgy, mozgásforma stb.) rendelkezik. Állatok esetén ilyen például az életterük, az előfordulásuk, a táplálkozásuk, a párválasztásuk és szaporodásuk, külső jellemzőik, mozgásuk. Csak példaként említem: kígyók esetén például ilyen jellemző a vedlés, a szarvasoknál pedig az agancs elhullatása és újranovesztése. Arra is gondolnunk kell, hogy milyen veszélyforrást vagy épp erőforrást, hasznosságot jelentett, jelent az embernek.

Mindezek az információk hozzájárulnak ahhoz az összetett folyamat-hoz, ami egy szimbólum jelentésrétegeinek kialakulásához vezet, ahhoz, hogy milyen jelentések, ráismerések jelennek meg az adott állatszimbólummal kapcsolatban. Ezt a képet még színezi a kulturális, a személyes (családi–generációs) kapcsolódás, és a kollektív tudattalanban megőrzött jelentés.

Mást jelent a kutya vagy a disznó az arab kultúrkörben, mást egy szarvasmarha Indiában, és mást nálunk. A kutya szimbóluma előhívhatja a kapcsolódást, a puha szőrt, az érintést és a hűséget, de az éles fogakat, a harapást és a veszélyt is, attól függően, ki hogyan találkozik vele, vagy a családban milyen megélések kapcsolódnak hozzá – akár már rég elfelejtett, de a családi tudattalanban még élő emlékekkel.

Személyes, kollektív és családi tudatos és tudattalan tartalmak formázzák mindazt, ahogyan egy szimbólumhoz kapcsolódunk, amilyen gondolatokat, érzéseket és érzeteket kelt bennünk – így lesz teljes az a jelentés, amit egy adott állatszimbólum képvisel, meghív bennünk.

SZIMBÓLUMNYITOGATÓ

Játsszunk! A táblázatba mesékben gyakran szereplő állatokat válogattam. Mi jut eszedbe róluk? Töltsd ki a táblázatot, haladj sorról sorra, állatról állatra, és írd be, ami eszedbe jut róla, akár több szó is szerepelhet egy rubrikában! Amikor elkészültél, érdemes összehasonlítani a sorokat, így közelebb juthatsz egy-egy állat szimbólumának a kibontásához.

	Szín / hang / mozdulat	Tér / hely	Jelző	Ige	Főnév
Farkas					
Hattyú					
Kígyó					
Hangya					
Medve					
Macska					

Személyes kérdések:

- Melyik állat segítségére lenne most szükséged? Milyen működésre és minőségre? (Valószínű, hogy most ilyen mesékkel kellene dolgoznod!)
- Melyik állat képviselte működés írja le leginkább azokat az akadályokat, ellenfeleket, amelyek most jelen vannak az életedben? (Ajánlott olyan meséket keresni, amelyekben ezek az állatok képviselik az ellenfeleket.)